

Gesellschaft, p. 89. old. — *Gyűjtemények*: — *Sammlungen*, p. 93. old. — *Megjelent*. — *Erschienen*, p. 95. old. — *Személyi hírek*. — *Personalnachrichten*, p. 95. old. — *Meghalt*. — *Gestorben*, p. 96. old. — *Corrigenda*, p. 97. old.

Mellékelve az I. sz. tábla. — Beigelegt Tafel Nr. I.

Az *Artemisia latifolia* Led. Délmagyarország.*

Artemisia latifolia Led. in Südungarn.

Itta: } Wagner János (Arad).
Von: }

(Egy táblával. — Mit einer Tafel.)

PANČIĆ 1867-ben a deliblati homokpuszta északnyugati részében, Flamunda környékén («inter caespites prope Korn») olyan meddő növénytöveket talált, melyeknek keskeny levél-szeletei őt a mezei kököresinre emlékeztették; a gyengébb vagy erősebb ezüstösszürke mezük azonban inkább valamelyik *Chrysanthemum*- vagy *Anthemis*-fajjal való rokonságot jelezte. Minthogy hasonló töleveleket sehol se látott, sejtette, hogy addig ismeretlen, új növényt fedezett fel, melyet minden áron virágjában megismerni óhajtott, hiszen virág nélkül még a génuszt se lehetett feltétlen biztossággal megállapítani. Ezért többször kutatta fel a homokon, fáradozása azonban egyszer se vezetett a várva-várt eredményre. Végre kiásta néhány tövét és elültette azokat a belgrádi botanikus kertbe.

PANČIĆ sammelte im Juli 1867 im nordwestl. Teile des süd-ungarischen Sandgebietes («inter caespites prope Korn, Banatus» [bei Deliblat]) sterile Blattbüschel, die ihn wegen der schmalen Segmente an *Pulsatilla*-Blätter erinnerten, welche aber wegen ihres schwächeren oder stärkeren silbergrauen Überzuges entschieden auf die Verwandtschaft mit den Compositen-Gattungen *Chrysanthemum* oder *Anthemis* hinwiesen. Da PANČIĆ diese grundständigen Blätter mit keiner ihm bekannten Art identificieren konnte, hielt er es für wahrscheinlich, dass eine neue Art vorliege, und sparte weder Mühe, noch Zeit, um blühende Exemplare aufzutreiben; denn im sterilen Zustande konnte ja nicht einmal die Gattung mit Sicherheit festgestellt werden. Nachdem er aber noch einige Ausflüge ganz ohne jeglichen Erfolg

* Előzetes jelentés a Délmagy. Term. Társ. megbizásából készült «A Deliblati homokpuszta flórája» című munkámból.

Vorbericht aus meinem Werk über «Die Flora des Deliblater Sandgebietes», welches ich im Auftrage der Südungarischen Naturwissenschaftlichen Gesellschaft schreibe.

Mennyire izgathatta a fel-fedezőt a kérdés, kitetszik a JANKA V.-hoz intézett leveleiből, melyek dr. DEGEN ÁRPÁD úrnak, e lap kiadójának és szerkesztőjének birtokában vannak. Minduntalan vissza-visszatér a most már nyílt kérdésre és fájdalmasan panaszoja, hogy a földi kutyák kipusztították a fáradtsággal hozott és ápolt növényt.

A 70-es évektől kezdve hazai botanikusok fogtak hozzá a probléma megoldásához: és azóta alig volt nevesebb floristánk, aki nem foglalkozott volna ezzel a növényvel. Egyesek felkeresték az eredeti termőhelyet abban a reményben, hogy sikerülni fog ott virágjában megtalálni, mások pedig megpróbálták a már több nagyobb herbariumban elhelyezett meddő példányok meghatározását; nem hiányoztak kísérletek arra nézve sem, hogy a virágokat kultura útján fejlesszék, de az annyira óhajtott eredményt mindig valamilyen baleset meg-
hiúsította.

JANKA maga nem gyűjtötte a növényt, a meddő hajtásokat Deliblat füves bozótjaiban megtalálni nem is olyan könnyű feladat. JANKA példányát, mely csak egy két levelet viselő hosszú hajtásból áll, PANČIĆ-tól kapta, és egyre buzdította a fiatalabb botanikusokat a növény felkeresésére s tovább adta PANČIĆ közlését, hogy

gemacht hatte, pflanzte er einige Stöcke in den Botanischen Garten zu Belgrad.

PANČIĆ hatte aber wieder Unglück. Erdhunde wühlten seine Schützlinge aus dem Boden, die Pflanzen gingen ein und in den an V. JANKA gerichteten Briefen (jetzt Eigentum Hrn. Dr. Á. v. DEGEN'S) gedenkt er immer wieder dieser noch offenen Frage und klagt darüber, dass es ihm nicht vergönnt sei, sie der Lösung näher zu bringen.

Seit den 70-er Jahren versuchten ungarische Botaniker dem Problem näher zu treten, und ich kann getrost behaupten, dass sich seit dieser Zeit fast alle namhaften Floristen unseres Landes mit dieser Pflanze beschäftigt haben, teils indem sie sie an ihrem Standorte in der Hoffnung aufgesucht haben, sie vielleicht doch in Blüte zu erlangen, teils indem sie sie nach den nun schon in mehreren grösseren Herbarien vorfindlichen sterilen Exemplaren zu bestimmen suchten; auch mangelte es nicht an Versuchen, ihre Blüten im Wege der Kultur zu erlangen, welche aber von Missgeschick beharrlich verfolgt wurden.

JANKA hat die Pflanze selbst nicht gefunden: die sterilen Triebe im kräuterreichen Buschwerke des Deliblater Sandgebietes aufzufinden ist auch keine so leichte Sache. Er besass zwei Blätter an einem lang kriechenden Trieb, welche er von PANČIĆ erhalten hatte und spornte die jüngeren Botaniker dazu an, sie aufzu-

boróka-bozótok aljában Kapu Korn mellett keresendő.

JANKA szintén új fajnak tartotta és az Ö. B. Z. 1881. évfolyam 304. oldalán *Chrysanthemum Pančićii*-nak nevezte el, nagyon fogvatékos leírással és azzal a megjegyzéssel kísérve, hogy esetleg *Tanacetum*-nemzetségbe tartozó fajról is lehet szó. Később azonban azt sem tartotta lehetetlenségnek, hogy a kérdéses növény az *Anthemis*-nemzetség valamelyik faja.

A legnagyobb buzgalommal és kitartással BORBÁS V. látott a munkához. 1874-ben ő találta meg először PANČIĆ után és a Math. és Term. Közl. XII. 1874. Nr. IV.: 79 (megjelent 1875-ben) *Chrysanthemum sinuatum* LEDEB. ? néven sorolja fel. Megemlíti azt is, hogy ez a titokszerű növény egy bozót szélén terem, de mindazideig csak sterilis hajtásokat és leveleket lehetett találni. PANČIĆ az *Anthemideae* csoport ismeretlen tagjának jelölte meg. Levele a *Chrys. sinuatum* LED. Ic. Fl. Ross.-hoz volna hasonló. FREYN erről a munkáról írt ismertetésében (Ö. B. Z. 1876: 71) megemlíti, hogy NEILREICH a JANKA herbariumának PANČIĆ-féle példánya alapján valamely *Umbellifera*-fajnak tartotta. Ez azonban nem felel meg a valószínűségnek, mert NEILREICH-nek JANKÁ-hoz intézett dr. DEGEN birtokában levő levele így szól:

suchen, wobei er die Mitteilung PANČIĆ's weitergab, dass sie unter *Juniperus*-Strauchwerk bei Kapu Korn zu suchen sei.

Auch er hielt sie für eine neue Art und gab ihr in Oest. Bot. Zeit. 1881 S. 304 schliesslich den Namen *Chrysanthemum Pančićii* mit einer ganz unzulänglichen Beschreibung und mit dem Bemerken, dass es sich möglicherweise um eine *Tanacetum*-Art handeln könne. Später war er geneigt, sie für eine *Anthemis*-Art zu halten.

Mit grösstem Interesse und lobenswerter Ausdauer versuchte V. v. BORBÁS die Pflanze zu determinieren. Im Jahre 1874 hatte er die Pflanze zuerst nach PANČIĆ wiedergefunden und in Math. és Term. Közlem. XII. 1874 Nr. IV. p. 79 (ersch. 1875) unter dem Namen *Chrysanthemum sinuatum* LEDEB. ? angeführt. Er erwähnt dort, dass diese Pflanze als geheimnisvolles Rätsel am Rande eines Gebüsches vorkomme, dass aber bisher immer nur sterile Triebe u. Blätter gefunden worden seien. PANČIĆ hatte sie als unbekanntes *Anthemide* bezeichnet. Ihre Blätter seien jenen des *Chrysanth. sinuatum* LED. Ic. Fl. Ross. ähnlich. Im Referate über diese Arbeit (Öst. Bot. Zeit. 1876: 71) erwähnt FREYN noch, dass sie NEILREICH nach dem im Herbar JANKA befindlichen PANČIĆ'schen Exemplar für eine *Umbellifere* gehalten habe. Dies ist nun nicht genau, denn die betreffende Stelle in einem Briefe NEIL-

REICH's (Apr. 1869) an JANKA, der sich im Besitze Dr. v. DEGEN's befindet, lautet so:

«Von dem s. g. *Anthemis*-Blatt weiss ich nicht, warum es überhaupt einer *Anthemis* angehören muss; es kann auch das Blatt einer anderen *Composite* oder eine *Umbellifere* sein.

NEILREICH tehát a levelet elsősorban valamelyik *Composita*-faj levelének tartja.

BORBÁS 1881-ben még a követezőket írja erről a növényről:

«Die Pančić'sche Pflanze habe ich am 25. Sept. 1874 an dem Grebenácer Sande (Kapu kornuluj) gesammelt, aber nur mit sterilem Blattbüschel. Ich nahm die lebende Pflanze mit mir auch nach Berlin, wo sie aber bald einging. Nach der Form der Blätter stimmt sie mit dem Exemplare und der Abbildung des *Chrysanthemum sinuatum* LED. (Leon. Fl. Ross.) und in meinem «Ujabb jelenségek a magyar flórában» (Öst. Bot. Z. 1876. p. 71) habe ich sie mit Fragezeichen dafür genommen. Aber Herrn v. JANKA wird vielleicht die Meinung GRISEBACH's überraschen, dass *Chrys. Pančićii* «*Artemisia vulgaris* videtur» (in litt. 14. Febr. 1875). Obgleich die Blätter mit jenen des *Chr. sinuatum* übereinstimmen, so ist es doch nicht unmöglich, dass die Pflanze zu *Artemisia* gehöre, um so wahrscheinlicher, da die *Artemisien* sehr spät blühen und die grundständigen Blätter bei der blühenden Pflanze gewöhnlich fehlen.» (Öst. Bot. Zeitschr. 1881. p. 340).

BORBÁS későbbi műveiben is, nevezetesen: «Temesmegye vegetatiója 1884.» és «A Magyar homokpuszták növény-világa meg a homokkötés 1886.» című könyveiben kérdőjellel alkalmazza a *Chrysanthemum sinuatum* LED. nevet.

BORBÁS ezekben az években sokszor járt a temesi homokpusztán és ekkortájt meg is jelölt egy galagonya-cserjét, melynek aljában a «*Chrysanthemum*» néhány szép bokra díszlett, a flamundai legelőn, alig néhány percnyire az erdőőri lakástól. Az akkor ott lakó erdőőrt: SZÉKELYT pedig meg-

Auch NEILREICH hielt also das Blatt in erster Linie für ein Compositen-Blatt.

BORBÁS schrieb dann noch i. J. 1881 über diese Pflanze:

BORBÁS verwendet auch in seinen späteren Werken, besonders in: «Flora comitatus Temesiensis 1884» und «A magyar homokpuszták növény-világa meg a homokkötés 1886» den LEDEBOUR'schen Namen: *Chrys. sinuatum* mit einem Fragezeichen.

In diesen Jahren besuchte er zu wiederholten Malen den Südungarischen Flugsand. Bei dieser Gelegenheit bezeichnete er den dortigen Forstleuten einen Weissdornstrauch in der nächsten Nähe des Hegerhauses Flamunda als Standort dieser Pflanze und ersuchte den Forstwart SZÉKELY, sie so oft als

kérte, vizsgálja meg hetenként és ha netalán szárba menne, virágot fakasztana, értesítse azonnal.

BORBÁS csaknem két évtizedig várta a hívó levelet, de hiába várta, a most már öreg erdőőr pedig meg van győződve róla, hogy ennek a világhírű növénynek ninesen virága.

DR. DEGEN Á. a 80-as évek végén járt a deliblái homokon. Az *Anthemis Pančićii* JANKA kérdése őt is izgatta. Néhány tövet küldött a budapesti egyetemi botanikus kertnek. Ott eleinte jól díszlett. A következő esztendőben szárba ment, de a csigák ekkor leették.

Egyéb történelmi adatoktól eltekintve megjegyzem még, hogy magam is hiába kerestem a virágját 1894—1903-ig évről-évre főleg a tavaszi hónapokban, különösen májusban és júniusban tett kirándulásaimon.

Mikor a Délmagy. Természettud. Társ. 1908. tavaszán megbízott a deliblái homokpuszta flórájának a megírásával, legelső és legfontosabb kötelességemnek tartottam az *Anthemis Pančićii* JANKA, v. *Chrysanthemum sinuatum* BORB. virágjának a felkutatását.

A megbízatásom utáni június hó 7-én intéztem első kirándulásomat a homokpusztába. Felszerelésemnek legnevezetesebb tárgya akkor egy nagy virág-

möglich zu beobachten, und ihn sofort zu verständige, wenn er ihre Blüte zu entdecken das Glück hätte.

BORBÁS wartete aber zwei Jahrzehnte hindurch vergeblich auf eine Nachricht, und der Förster SZÉKELY ist noch heute der Meinung, dass diese berühmte Pflanze überhaupt keine Blüten trage.

DR. A. V. DEGEN botanisierte daselbst im Jahre 1887; *Anthemis Pančićii* JANKA war für ihn auch ein höchst interessantes Problem. Um die Frage zu lösen, sandte er einige Stöcke an den Botanischen Garten in Budapest. Die Setzlinge gediehen einige Zeit lang, ein Stock trieb im folgenden Jahre einen Stengel, welcher aber kurz vor dem Aufblühen von Schnecken vernichtet wurde, worauf die Pflanze einging.

Von weiteren historischen Daten erwähne ich nur noch mein erfolgloses Suchen nach blühenden Exemplaren besonders im Monate Juni der Jahre 1894—1903.

Als ich im Jahre 1908 vom Südung. Naturw. Verein den Auftrag erhielt, die Flora des Deliblater Sandgebietes zu schreiben, hielt ich es für eine meiner hauptsächlichen Aufgaben, die Zugehörigkeit der PANČIČ'schen Pflanze festzustellen.

Ich unternahm eigens zu diesem Zwecke meine erste Excursion am 7. Juni 1908 in das Temeser Sandgebiet. Ein grosser Blumentopf war

cserép volt. Ebbe beleültettem egy a hosszú tarackkjaival messze széjjelkúszó, gondosan kiásott tövet és nem lehet csodálkozni, hogy milyen körültekintéssel viseltem gondját a szokatlan meleg időben és hosszú úton a hazai florisztika egyik legizgatottabb, legérdekebb problémájának megfejtésére hivatott bizonyítéknak.

A nagy gonddal szállított növény aradi kertemben gyönyörűen fejlődött. Jókora darabon széjjelterjedt és a következő év őszén szárba ment: 1909. október havában virított. Természetes, hogy ez időtáiban felkutattam eredeti termőhelyén is. Nagy szerencsém nem volt, de két virágos tövet mégis találtam a Rosiana-kút közelében, tehát a homok szívében.

1910. október havában ismét fejlesztett 2 virágos szárát a kertemben. a homokpusztán pedig ez alkalommal 16 darabot találtam. Valamennyi ugyanazon *Artemisia*-fajhoz tartozott.

A félszázados problémát dr. DEGEN A. úr szíves közreműködésével megoldottuk.

Növényeink példái teljesen megegyeznek az *Artemisia latifolia* Led.-nak Dr. DEGEN A. herbáriumában lévő orosz darabjaival. A nagyon gondos vizsgálat eleinte a levelek vizsáján itt-ott mutatkozó és pe-

dabei einer meiner wichtigsten Ausrüstungsgegenstände. In diesem brachte ich ein mit seinen langen Ausläufern sorgfältig ausgegrabenes Exemplar nach Hause, wobei selbstverständlich der zur Lösung des nahezu 50-jährigen Problems auserwählte Schatz während der langen und umständlichen Reise in einer zu dieser Zeit enormen Hitze mit gehöriger Sorgfalt behandelt wurde.

Die so wohl behütete Pflanze gedieh in meinem Garten in Arad ausgezeichnet. Sie verbreitete sich in einem Beet, im Durchmesser von einem Schritt und trieb im Oktober 1909 2 Blütenstengel. Dass ich zur selben Zeit auch die Originalstandorte bei Deliblat besuchte, brauche ich kaum zu erwähnen; hier hatte ich aber wenig Glück, denn mein ganzes Sammelergebnis waren 2 Exemplare, die ich so ziemlich in der Mitte des Sandgebietes, in der Nähe des Rosiana-Brunnens fand.

Im Oktober 1910 blühten in meinem Garten wieder nur 2 Stämme, im Südungarischen Sandgebiete hatte ich aber diesmal mehr Glück; ich fand 16 blühende Exemplare; alle gehörten einer *Artemisia*-Art an.

Das Problem wurde nun mit der Beihilfe meines Freundes Dr. A. v. DEGEN gelöst.

Eine sorgfältige Determination ergab die Zugehörigkeit zu *A. latifolia* LED. und russische Exemplare, im Herbare des Fremdes verglichen, konnten von unseren südungarischen Pflanzen nicht unter-

dig a rövidebb vagy hosszabb szőrözeten található minimális különbségekre vezetett, KORSHINSKY (*Tentamen Fl. Rossiae orientalis* 1898) vizsgálatai eloszlatták, megdöntötték azonban ezt a csekély különbséget is, amennyiben KORSHINSKY rámutat arra, hogy az *Artemisia latifolia* Led. leveleinek a meze nagy mértékben változik, annyira, hogy egyes példák más *Artemisiák*-hoz átvezetnek, vagy fajvegyülékeknek tekintethetők.

Az *Artemisia latifolia* Ázsia növénye, mely Európában eddig csak Középoroszország keleti részéből és pedig a kazáni, simbirski, samarai, ufaí, orenburgi, permi és wiatkai kerületekből ismeretes.

A delibláti homokpuszta északi felében elég gyakori. Galagonya, szömörice, tölgy, nyár és borókaeserjék tövében nem ritkán néhány m²-nyi területet borít, de nagy ritkán virít: mert a virágzásához, úgy látszik, egyéb feltételek is szükségesek, melyek nincsenek meg minden esztendőben és minden termőhelyén. Esőben dús években inkább virít és a naposabb helyek is inkább kedveznek a virágjának. A nagyon árnyékos helyeken temérdek levelet fejleszt, levelei itt nagyobbak, zöldebbek, de nem virágzik.

Általában nagyon későn virágzik s ez lehetett elsősorban oka annak, hogy ezt a sokat vitatott növényt csak oly számos év múltával sikerült meghatározni. Éppen abban az idő-

schieden werden. Eine ganz genaue Untersuchung zeigte einen ganz minimalen Unterschied bei einigen Exemplaren in der Dichte der Behaarung an der Unterseite der Blätter. Die trefflichen Erörterungen in KORSHINSKY: *Tentamen Fl. Rossiae orientalis* 1898, hoben aber auch bald diesen minimalen Zweifel auf, da nach KORSHINSKY'S Untersuchungen die Bekleidung auch bei der russischen Pflanze stark schwankt.

Artemisia latifolia Led. war bisher nur aus dem östlichen Gebiete von Mittelrussland und Zwar aus den Gouvernements Kasan, Simbirsk, Samark, Ufa, Orenburg, Perm und Wiatka bekannt.

In der nördlichen Hälfte des süding. Flugsandgebietes ist sie ziemlich verbreitet, besonders unter *Crataegus*-, *Cotinus*-, *Quercus*-, *Populus*- und *Juniperus*-Gesträuch. mancherorts bedeckt sie einige Quadratmeter mit sterilen Blatttrieben. Sie blüht aber höchst selten; denn zur Entwicklung der Blüten braucht sie wahrscheinlich bedeutende Niederschläge und mehr Licht, als sie auf den meisten Standorten durch das dichte Gestrüpp erhalten kann. Im dunkeln Schatten sind ihre Blätter auffallend grösser, grüner und sehr zahlreich.

Sie blüht auch sehr spät und dies mag die Ursache sein, dass das Rätsel ihres Vorkommens erst nach so vielen Jahren gelöst werden konnte. Sie blüht eben zu einer Zeit, wenn die

ben virágzik, amikor botanikusaink a gyűjtéssel felhagynak.

Az *Artemisia latifolia* Led. Középeurópára új és növény-földrajzi szempontból ama meglepő felfedezések mellé sorakozik, amikkel újabban kiváltképpen BALDACCİ és dr. DEGEN gazdagították a tudományt (*Forsythia*, *Sibiraea* stb.). A Középeurópában termő ázsiai növények száma tehát egygyel ismét szaporodott és vele felmerült egy új kérdés: hogyan került az *Artemisia latifolia* hozzánk, vagy miért pusztult el egész Középeurópában mindenütt és tartotta fenn magát épen csak a mi hazánkban és annak is aránylag kis területén? Egy új probléma, melynek megoldása nem teljesen lehetetlen, de természeténél fogva mégis olyan, hogy valamelyes kétség hozzáférkőzhetik akármilyen megfejtéséhez is.

Botaniker bei uns ihre Sammel-saison schon für abgeschlossen halten.

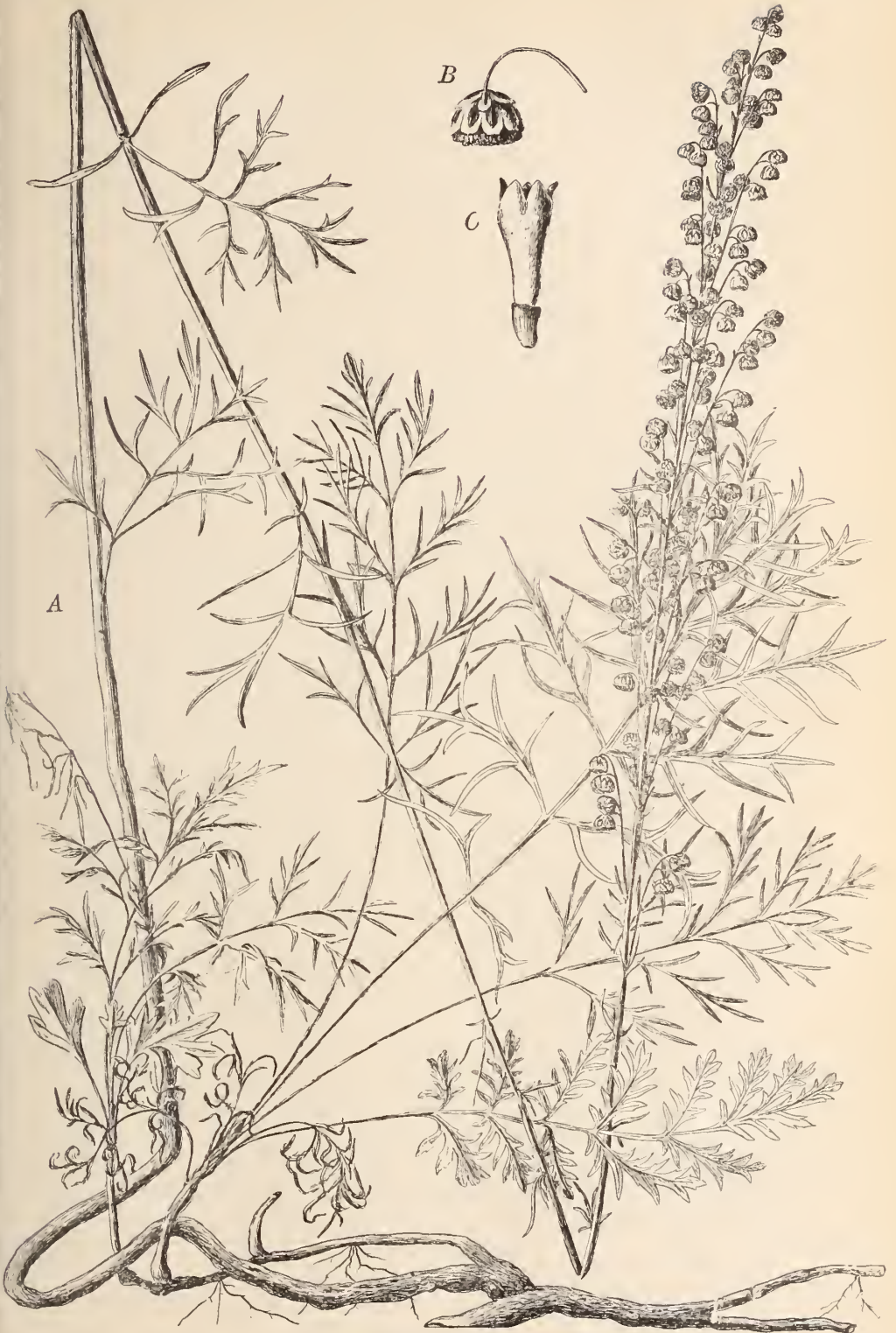
Artemisia latifolia Led. ist für Mitteleuropa neu, und in pflanzengeographischer Hinsicht den sensationellen Entdeckungen der Herren BALDACCİ und Dr. v. DEGEN (*Forsythia*, *Sibiraea* ect.) anzureihen. Die Zahl der in Mitteleuropa vorkommenden asiatischen Elemente ist nun wieder um eines grösser, und ein neues Problem taucht auf: Wie kam *Artemisia latifolia* in unser Landesgebiet, oder warum verschwand sie überall in ganz Mitteleuropa und erhielt sich nur noch in Südungarn auf einem verhältnismässig kleinen Fleck Landes? Eine Frage, deren Lösung wohl nicht ganz unmöglich ist, aber die doch nie ganz sicher entschieden werden wird.

Az I. sz. tábla magyarázata. — Tafelerklärung zu Tafel No I.

A) *Artemisia latifolia* habitusképe (Habitusbild). Természetes nagyságának $\frac{2}{3}$ -a. — $\frac{2}{3}$ d. natürlichen Grösse.

B) Fészek, háromszoros nagyításban. — Köpfcchen; Vergrößerung dreifach.

C) Virág, tízszeres nagyításban. — Blüte: Vergrößerung zehnfach.

Artemisia latifolia Led.

del. J. Wagner.

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Ungarische Botanische Blätter](#)

Jahr/Year: 1911

Band/Volume: [10](#)

Autor(en)/Author(s): Wagner Janos [Hans]

Artikel/Article: [Az Artemisia latifolia Led. Délmagyarországon. Artemisia latifolia Led. in Súdungarn. 2-9](#)